

KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEK MAGYARORSZÁGON

OTKA

83799
PUB-I 114496

Magyarországon a XIX. század végétől kezdődő és a kommunista fordulatig tartó időszakot katolikus reneszánszként is szokták emlegetni. Ebben a fél évszázadban nemcsak a hit-

élet megújulásának lehetünk tanúi, hanem az egyház a hagyományostól eltérő, a polgári társadalomhoz alkalmazkodó módokon is igyekezett tanítását hirdetni és a közéletet befolyásolni. Sorra alakultak a katolikus lapok és társadalmi szervezetek a fővárosban és vidéken egyaránt. A korábban szinte kizárólag az állami támogatásra és saját kiváltságos helyzetére hagyatkozó egyházi vezetés egyre jobban a világi hívekre kívánt támaszkodni – nemcsak a katolikus elitre, hanem a tömegekre is. Ebben az időszakban vált a magyar katolicizmus legfontosabb közéleti fórumává a katolikus nagygyűlés.

Európában az első összejövetel 1848-ra tehető, amikor a forradalom által elbizonytalanított német katolikusok Mainzban gyűltek össze, hogy megvitassák az egységes közéleti fellépés lehetőségét, mozgósítsák a hívő tömegeket. Az esemény hamarosan intézményesült Németországban, majd követőkre talált egész Nyugat-Európában. Hazánkban az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmei idején, a kormány által benyújtott törvényjavaslatok, így a polgári házasság bevezetése elleni tiltakozásul szerveztek először ilyen jellegű gyűléseket. Ezek a modernitás kihívásaira adott

válaszként jöttek létre, hogy a katolikusok a terjedő vallási közömbösséggel, az erősödő antiklerikalizmussal és ateizmussal szemben erőt demonstráljanak. A folyamatban szerepet játszott a politika világának meginduló demokratizálódása is, hiszen a tömegek szerepének növekedése szükségessé tette közvetlen megszólításukat – és a rájuk való hivatkozást.

A kezdetektől az Actio Catholica-ig

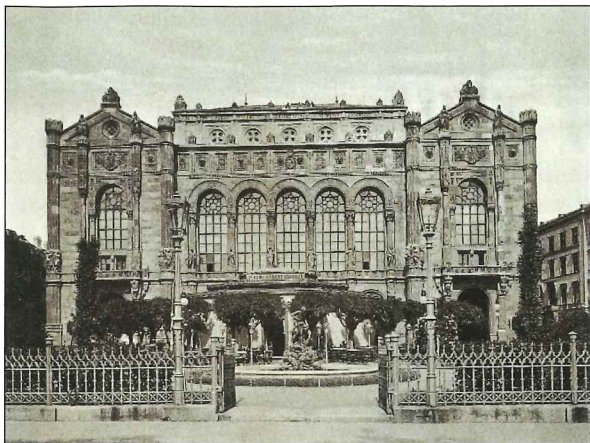
Szent István megkoronázásának jubileumi évében, 1900. augusztus 17-én nyílt meg a pesti Vigadóban az I. Or-

szágos Katolikus Nagygyűlés. Ezután évente követték egymást – többnyire ősszel – a három-négynapos gyűlések, amelyek csak az első világháború időszakában, vagy más rendkívüli okból maradtak el. 1943-ig összesen harmincegy rendezvényre került sor.

A nagygyűlések hazai története három szakaszra osztható. A dualizmus kora a kialakulás és a megerősödés időszaka. Az 1900-tól 1913-ig tartó periódust a domináns liberalizmussal és az erősödő szociáldemokráciával szembeni ellenállás jellemezte. A polgári közvélemény kezdetben csupán a Katolikus Néppárt összejöveteleit látta bennük, a radikális sajtó rendszeresen támadta a „klerikális” seregszemléket és olykor szociáldemokrata ellentüntetések zavarták meg békéjüket. Kezdetben csak szerény közönséget tudtak vonzani, a meglehetősen drága belépti díjak miatt a világi értelmiség részvétele csak lassan erősödött. Eleinte az egyházi vezetés sem támogatta egyértelműen: az esztergomi érsek szerepe formális volt, a püspökök közül is csak kevesen vettek részt az első gyűléseken. A vidéki katolikuság szemlélődő szerepre kényszerült. Ezért két alkalommal kísérletet tettek arra, hogy német mintára valamelyik vidéki város (1907-ben Pécs, 1909-ben Szeged) szolgáljon helyszíneként. Ezek a rendezvények alapvetően sikeresek voltak, mert

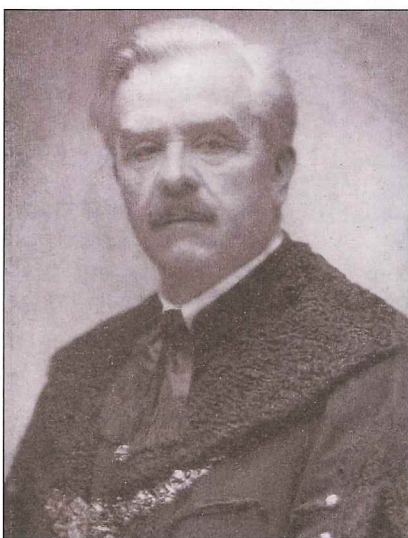
Az 1934-es katolikus nagygyűlés a Parlament előtt (FSZEK BUDAPEST GYŰJTEMÉNY)

A Vigadó, a nagygyűlések nyilvános üléseinek helyszíne

(FORRÁS: EGYKOR.HU)

Gróf Zichy János a nagygyűléseket évtizedeken át szervező OSZK elnöke

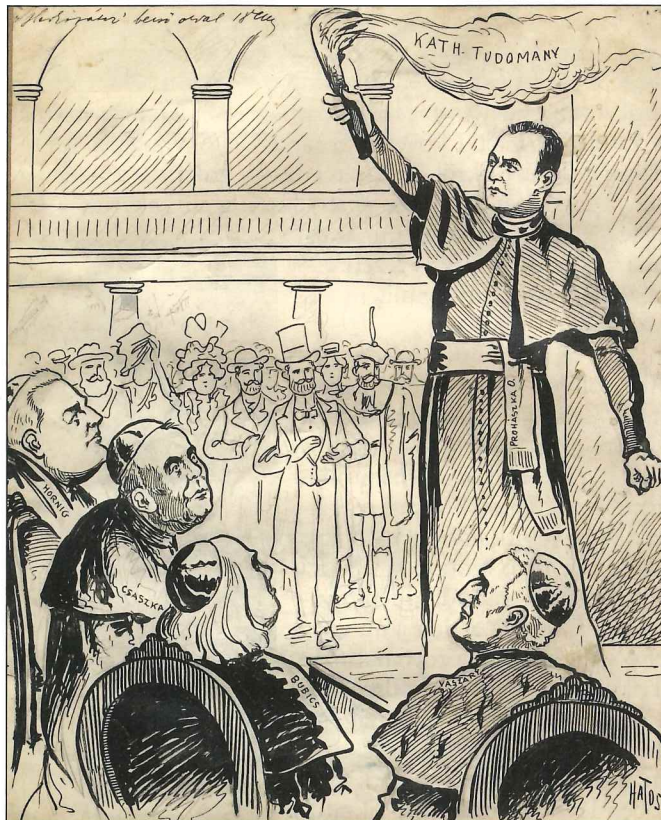
(MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH II. 297.)

tízezres tömegeket vonzottak. Folytatásuk mégsem lett, mert az első világháború után politikai és gyakorlati megfontolásokból rögzült a fővárosi helyszín.

A második időszak az 1920-as évekre tehető. Az ellenzéki szerep ekkor megszűnt, a szónokok nemigen vállalkoztak a katolikus egyház által támogatott keresztény-nemzeti kurzus kritikájára. Már csak azért sem, mert a szereplők nagyrésze kapcsolódott a kormányhoz, így például a legtöbb rendezvényen valamelyik miniszter is beszédet mondott. A szónokok gyakran hangoztattak viszont – a korszakra jellemzően – a protestánsokkal kapcsolatos sérelmeket, például azt, hogy a katolikusok sem a költségvetési támogatásokból, sem a közhivatalokból nem részesülnek számarányuk-

**Karikatúra
Prohászka Ottokár
első nagygyűlési
szerepléséről**

(HERKÓ PÁTER 1900,
SZÉKESFEHÉRVÁRI
PÜSPÖKI LEVÉLTÁR
– PROHÁSZKA-
GYŰJTEMÉNY)

nak megfelelően. Nagy változást jelentett, hogy a nagygyűléseken, elsősorban a körmenetekben sikerült százezres tömegeket mozgósítani, ami látványos változást hozott a dualizmus kori előzményekhez képest. Ugyanakkor az 1920-as évek rendezvényeinek karakterét alapvetően meghatározta, hogy a szép szavakat ritkán követték tettek. Még a katolikus társadalmi szervezkedés egységsítése is elmaradt.

A harmadik időszak kezdetét jelzi, hogy a nagygyűléseket szervező világi egyesület, az Országos Katolikus Szövetség tevékenysége 1932-ben megszűnt, helyét a frissen létrehozott egyházi szervezet, az Actio Catholica vette át. Ez egyértelművé tette az egyházi hierarchia vezető szerepét, a programot ettől kezdve az esztergomi érsek, illetve a püspöki kar hagyta jóvá. A tematikát 1933-tól kezdve az egységesség jellemezte, a megszólalások sokszínűsége csökkent, immár az okozott gondot, hogy a szónokok többször ismételték egymást. A központi témát illusztrálták a mottók, amelyek egyúttal az Actio Catholica éves munkatervét is meghatározták. Ez utóbbi azt jelentette, hogy a nagygyűlések utáni időszakban is foglal-

koztak az ott felvetett problémákkal, többek között a késő őszi, illetve téli estéken tartott népművelő előadásokon.

A harmadik időszakhoz sorolható a szintén az Actio Catholica által 1947-ben szervezett Nemzeti Mária Kongresszus is, amelyet azonban egy, a Horthy-korszaktól alapvetően eltérő politikai helyzetben tartottak, hiszen míg akkor az államb hatalom és a katolikus egyház szövetségesként tekintett a másikra, addig ekkor már legfeljebb csak abban reménykedhetett a katolicizmus, hogy az állam nem fogja ellehetetleníteni az egyház társadalmi szerepvállalását, közéleti jelenlétét.

Szerkezetüket tekintve a nagygyűlések négyféle rendezvényből álltak. A katolikus jellegű hangsúlyozták az olyan hitéleti események, mint a szentmise, a szentségimádás és a körmenet. Ez utóbbi volt az esemény leglátványosabb mozzanata, amely a maga teljes pompájában csak a Horthy-korszakban bontakozott ki, amikor százezres tömegek vonultak a Szent István Bazilikától a Parlamentig. A közéleti jelleg elsősorban a reprezentatív nyilvános üléseken érvényesült, ahol kizárólag az előre kijelölt szónokok beszélhettek. 1923-ig, illetve

1933-tól tartottak szakosztályi tanácskozásokat, amelyeken a szakértők be-terjesztette határozati javaslatokról a résztvevők érdemi vitát folytathattak a katolikusok által követendő társadalmi célkitűzésekről. Utolsó rendezvénytípusként a jelentősebb katolikus egyesületek – hitbuzgalmi, szakmai és társadalmi szervezetek – közgyűléseit kell megemlíteni.

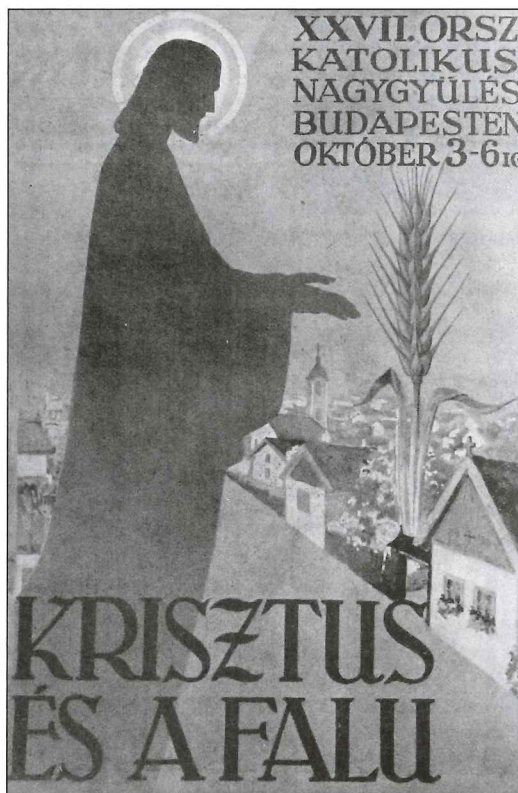
Új perspektívák

A katolikus nagygyűlések történetét feltáró kutatások többek között azért érdekesek, mert a szakaszok több korszakhatáron is átnyúlnak. Vajon hogyan reagáltak a nagygyűléseken a katolikus elithez tartozó szónokok azokra a politikai és társadalmi kihívásokra, amelyek a dualizmus, az első világháború, a forradalmak, Trianon, a Bethlen-konzolidáció, a gazdasági világválság, az 1930-as évek jobbratolódása, a második világháború és a kiépülőben levő kommunista diktatúra idején kerültek felszínre? Az is fontos kérdés, hogyan jelentek meg a Szentzsák elvárásai a nagygyűléseken (ezeket 1920-tól 1943-ig a budapesti nuncius is közvetítette). Hogyan hatottak a pápai szociális enciklikák: az 1891-ben kiadott *Rerum novarum* és az 1931-es *Quadragesimo anno*, amelyek elsősorban a munkáskérdésben kívántak útmutatást nyújtani? Érdemes megemlíteni, hogy az 1920-as évek meghatározó szónoka, Vass József, a Bethlen-kormány népjóléti minisztereként több szociális reformot, például a munkásokra kiterjedő társadalombiztosítást léptetett életbe.

A tematika vizsgálata önmagában is fontos, hiszen egyes témák rendszeresen visszatértek. Ilyen volt például a kötelező polgári házasság kérdése, amely a válás lehetővé tétele miatt a katolikus egyház tanításába ütközött. Az is érdekes, hogy 1933-ig az egyes nagygyűlések programja meglehetősen sokszínű volt, így például 1926-ban egyetlen ülés alatt esett szó a kanadai magyar katolikusok helyzetéről, az egyházművészet jelentőségéről, az egyházi irodalomról, valamint a katolicizmus és a közélet viszonyáról. Az Actio Catholica által szerve-

zett összejöveteleken viszont már csak egy-egy témával foglalkoztak, mint például 1934-ben a család vagy 1936-ban a falu problémáival.

A vizsgálat során külön figyelmet érdemel a szervezés kérdése. Hogyan sikerült a kezdeti szűk körű,

Az Actio Catholica által szervezett egyik nagygyűlés plakátja

(KATOLIKUS AKCIÓ 1936. SZEPTEMBER HÓ. 2. SZENT ISTVÁN TÁRSULAT, KÉZIRATTÁR, ESTY-HAGYATÉK)

arisztokratikus jellegű összejövetelekből igazi tömegrendezvényt varázsolni? Kétségtelen, hogy ebből a szempontból a nagygyűlések egyértelműen sikeresnek bizonyultak. Az impozánssá váló külsőségek miatt az 1920-as években ezek a rendezvények már az augusztusi Szent Jóbbszövegkörmenettel vetekedtek. A tömegek felé nyitás háttérében a katolikus egyházban megnyilvánuló demokratizálási törekvéseket is fel lehet fedezni.

Egy fél évszázad tükré

A sajtóorgánumokat tekintve a dualizmus időszakában az *Alkotmány*, a Horthy-korszakban a *Nemzeti Újság* tudósított a legrészletesebben a nagygyűlésekről. Ugyanakkor egyes évek beszédei megjelentek különféle

kiadványokban, mint például az 1927 és 1931 között megjelenő *Magyar Katolikus Almanach* kötetében. Ezenkívül az 1911-ben alakult *Magyar Kurír* katolikus hírszolgálat is tájékoztatott az összejövetelekről, melynek 1938 előtti példányai – egykét évet leszámítva – sajnos nem maradtak fenn. Ami a levéltári forrásokot illeti, a rendező szervek központi irattára eltűnt, feltehetően a második világháború idején semmisült meg. Szerencsére számos dokumentum felelhet az egyházi gyűjteményekben, különösen az esztergomi Prímási Levéltárban. A vizuális emlékek összegyűjtése is sok érdekességet tartogat, hiszen az 1930-as években a nagygyűlés már a filmhíradókban is megjelent. A helyszínek képanyaga pedig egy-egy fővárosi épület történetéhez is nyújt adalékokat, mint például a mai Erkel Színház, amely az 1940-es évek első felében több ilyen rendezvénynek adott helyszínt.

A nagygyűlések feldolgozásával teljesebb képet alkothattunk a katolikus egyház közéleti szerepéről a XIX. század végén és a XX. század első felében. A katolicizmus reprezentánsainak (mint például Prohászka Ottokár vagy Apponyi Albert) életpályájának értékeléséhez is új szempontok kerülhetnek elő. Hazánkban erősíti a katolikus örökség egybekapcsolását a kulturális emlékezetben más társadalmi csoportok hagyományával, például lehetőséget teremt a katolikus nagygyűlések és az 1939-től megrendezett Országos Protestáns Napok összehasonlítására. Ezenkívül össze lehet vetni a hasonló külföldi rendezvényekkel is. Érdekes tény, hogy Németországban a nagygyűlések folyama a XX. század második felében sem szakadt meg, néhány hónap múlva Lipcsében már a századikat fogják megtartani. Nálunk az először 2013-ban megrendezett Katolikus Társadalmi Napok tekinthetők a katolikus nagygyűlések örökösének.

GIANONE ANDRÁS
KLESTENITZ TIBOR